

احزاب سیاسی در مازندران

۱۳۲۰ - ۱۳۳۲

دکتر سیف‌الرضا شهابی

www.ketab.ir

رسانش - ۱۳۹۰

۷	 مقدمه
۱۳	 احزاب در ایران
۳۵	 حزب توده در مازندران
۷۷	 انتخابات مجلس شورای ملی
۱۱۳	 انجمن روابط فرهنگی ایران و شوروی
۱۲۱	 آمل
۱۳۱	 بابل (بارفروش)
۱۸۳	 بهشهر
۲۰۳	 بندر شاه (بندر ترکمن)
۲۰۹	 بندر گز
۲۱۵	 چالوس
۲۴۵	 ساری
۲۵۳	 سوادکوه
۲۵۹	 درگیری مسلحانه در زیراب
۲۹۷	 شاهی (قائم‌شهر)
۳۳۵	 شهسوار (تنکابن)
۳۴۳	 گرگان و دشت
۳۴۷	 گرگان

۳۵۹	گمیشان
۳۶۳	گنبد
۳۶۹	نوشهر
۳۷۹	افسران خراسان و تهران در مازندران
۳۹۷	مصاحبه با محمدعلی عمونی
۴۰۵	منابع
۴۰۹	عکس و اسناد
۴۴۲	افسران مازندرانی عضو سازمان افسران حزب توده
۴۴۳	نمایه

هرکه ناموخت از گذشت روزگار
نیز نمی آموزد ز هیچ آموزگار
«رودکی»

مقدمه

خداوند سبحان در کتاب مبین قرآن همگان را به فراگیری تاریخ و آشنایی با رویدادهایی که در زمان‌های گذشته رخ داده، فرامی‌خواند و در این مورد در تعدادی از آیات شریف قرآن با بیان‌های متفاوت، ولی مفهومی واحد، می‌فرماید: «افلم یسیروا فی الارض فینظر کیف کان عاقبة الذین من قبلهم»، «چرا در روی زمین سیر و سفر نمی‌کنید تا از آنچه بر گذشتگان و پیشینیان گذشت مطلع شوید.»

سیر و سفر و سیاحت و نگاه از نزدیک بر آثار برجای مانده از گذشته بخشی از احوال گذشتگان را در اختیار اصحاب تحقیق قرار می‌دهد و بخشی دیگر از آن در گرو مطالعه کتاب‌ها و نوشته‌هایی است که به شرح احوال و بیان رخداد‌های گذشته می‌پردازد. در دیدگاه بسیاری از صاحب‌نظران «تاریخ» می‌تواند بهترین معلم برای جامعه باشد. مطالعه علل و عوامل ظهور و سقوط تمدن‌ها و حکومت‌ها و دولت‌ها و احزاب هم شیرین و جذاب است و هم عبرت‌آموز.

گذشته از تاریخ جهان، در تاریخ کشور ما «ایران» نیز حوادث بیشماری رخ داد که شایسته است موضوع بررسی و تحقیق قرار گیرد. در صد سال اخیر، رویدادهایی نظیر نهضت مشروطیت، کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹، اشغال ایران

در دو جنگ جهانی اول و دوم، نهضت ملی شدن صنعت نفت، کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲، قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲، انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی و برخی موارد دیگر را می‌توان ذکر کرد.

خوشبختانه درباره‌ی هر کدام از موضوعات فوق آثار تحقیقی و تحلیلی فراوان برجای مانده است.

در صد سال اخیر، احزاب و گروه‌ها و سازمان‌های سیاسی متعددی در عرصه‌ی سیاسی کشورمان ظهور کردند که عمر بسیاری از آن‌ها کوتاه و مقطعی و تأثیرات آن‌ها بر تحولات اجتماعی و سیاسی کشور بسیار ناچیز و در حد صفر بود، ولی برخی از احزاب با زمانی درازتر و با اثرگذاری بیشتر به فعالیت پرداختند.

بین سال‌های ۱۳۲۲-۱۳۲۰ احزاب زیادی تأسیس شدند که در میان آن‌ها چند حزب بر تحولات داخلی تأثیرگذار بودند؛ در نگاه کلی می‌توان این احزاب را به سه دسته تقسیم کرد: ۱. احزاب متمایل به بلوک غرب (راست)، ۲. احزاب متمایل به بلوک شرق (چپ)، ۳. احزاب ملی (میانه).

در حالی‌که تعداد احزاب راست و میانه زیاد بود، در جناح چپ تقریباً فقط یک حزب در این سال‌ها تأسیس شد. نکته قابل توجه دیگر این‌که هیچ‌کدام از احزاب راست و میانه به‌طور مستمر در سال‌های ۱۳۲۲-۱۳۲۰ در صحنه سیاسی ایران حضور نداشتند و هر کدام در مقطعی تشکیل شدند؛ چند صباحی فعالیت کردند و سپس از صفحه سیاسی محو شدند. ازجمله حزب وطن که در سال ۱۳۲۳ توسط سیدضیاء و دوستانش تأسیس و در سال ۱۳۲۴ منحل شد. همین‌طور حزب عدالت یا حزب اراده ملی. سپس نوبت حزب دموکرات فرارسید که به‌وسیله‌ی قوام‌السلطنه، نخست‌وزیر وقت، و همکارش مظفر فیروز در سال ۱۳۲۵ تشکیل شد و عمر آن در سال ۱۳۲۷ به‌پایان رسید. احزابی نظیر: پان‌ایرانیسم، زحمتکشان، و نیروی سوم بر بنیاد پان‌ایرانیسم نیز سرنوشتی مشابه داشتند.

در جناح چپ، حزب توده از مهر ۱۳۲۰ تا سال ۱۳۳۲ به فعالیتش ادامه داد. این حزب حتی در سال‌های ۱۳۲۷ تا ۱۳۲۹ با وجود اعلام انحلال، فعالیت مخفی و غیرعلنی داشت.

در این کتاب کوشش شده است تا به تاریخچه احزاب، با تأکید بر استان مازندران، پرداخته شود. در مورد تاریخ مازندران چندین کتاب توسط پژوهشگران نوشته شده است که برای اهل تحقیق مفید است، و همچنین در مورد عملکرد احزاب در ایران نیز تألیفاتی وجود دارد، ولی در مورد احزاب در مازندران در سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۲۰ این کتاب اثر جدیدی است که امید است برای پژوهشگران و علاقمندان به مطالعات سیاسی و تاریخ احزاب و مازندرانی‌های کنجکاو مفید واقع شود و مورد قبول دانش‌پژوهان و خوانندگان محترم قرار گیرد.

یادآوری می‌نماید، تلاش شده است مطالب کتاب به‌ویژه، اسامی اشخاص براساس مدارک مستند باشند و از آوردن اظهارات شفاهی بدون انطباق با مستندات، در حد امکان، پرهیز شود. حجم مطالب و نوشته‌ها درباره‌ی هر یک از احزاب متناسب با مدارک موجودی است که به‌دست نگارنده رسیده است و به‌همین دلیل درباره‌ی برخی از احزاب که فعالیت محدود و کم‌رنگی داشتند حجم نوشته نیز مختصر و اندک است.

مطالب مربوط به شهرهای مختلف هم براساس مدارک موجود و به‌دست آمده نوشته شد و نگارنده نسبت به هیچ‌یک از شهرها با علاقه‌ی شخصی برخورد نکرده است. مثلاً در سال‌های ۲۵ - ۱۳۲۳ اوج فعالیت‌های حزب توده در شهر شاهی متمرکز بود، ولی این حزب در شهری مثل بابل بین سال‌های ۳۲ - ۱۳۳۰ فعالیت چشم‌گیری داشت؛ به هر حال ذکر اطلاعات بی هیچ منظور خاص و فارغ از تبعیض ذکر شده است.

برای آگاهی بیشتر خوانندگان محترم لازم است توضیح داده شود که در دهه‌های ۱۳۲۰ و ۱۳۳۰ شمسی گستره جغرافیایی استان مازندران (دوم) از سمت شرق به استان خراسان (خراسان شمالی فعلی) و از سمت غرب به استان گیلان و از سوی شمال به دریای خزر و از ناحیه جنوب به سلسله جبال البرز محدود بود که شامل استان گلستان فعلی هم می‌شود. با این شناخت از وسعت سرزمینی و محدوده جغرافیایی مازندران به چگونگی و شکل‌گیری و تأسیس احزاب در مازندران پرداخته شد.

باید یادآور شد دلیل ورود نگارنده به این زمینه پژوهشی، پیشنهادی بود که در سال ۱۳۸۰ آقای علی صادقی از دوستان محترم و اهل تحقیق و از پرسنل صدا و سیما مازندران مطرح کردند تا در قالب کار مشترک به بررسی تاریخچه چپ در مازندران بپردازیم. برای کوتاه مدت کاری مختصر و مشترک انجام پذیرفت، ولی بعد فاصله‌ی مکانی بین ما دو نفر و سرگرم بودن من به تألیف دو کتاب دیگر: کارنامه سیاسی قائم‌مقام فراهانی و دیدگاه‌های شورای همکاری خلیج فارس عملاً کار متوقف شد و بعد از انتشار کتاب‌های یادشده، شخصاً به این جمع‌بندی رسیدم که به‌جای بررسی چپ در مازندران، به بررسی کل احزاب در این خطه بپردازم؛ و ماحصل و نتیجه تحقیق و به‌رغم کمبود امکانات و مدارک و مستندات، مجموعه فعلی است که تقدیم علاقه‌مندان به تاریخ سیاسی می‌شود.

در این مجموعه مصاحبه‌هایی با آقایان: انور خامه‌ای، محمدعلی عموئی، علی‌اکبر شهاب‌الدین و... انجام گرفت که به‌طور مستقل و یا در متن موضوعات مختلف به اظهارات نامبردگان اشاره شد. هم‌چنین خانم مریم صفایی (ساری) و آقایان: حاج مهدی اصغری (قائم‌شهر)، صادق اسلامی (بابل)، طیار یزدان‌پناه لموکی (قائم‌شهر)، مصطفی نوری (سوادکوه)، امین نعیمایی (چالوس)، شادروان محمد اسپکیان (بابل)، دکتر مهدی بابانیا

(شیرگاه)، و زین العابدین درگاهی (قائم شهر) اطلاعات شخصی و مدارک ارزنده‌ای در اختیار این‌جانب قرار دادند که در همین‌جا از آن بزرگواران سپاسگزاری می‌کنم؛ خصوصاً برای دوست عزیزم آقای شهنام دادگستر و سرکار خانم پروین حسخانی که در ویرایش کتاب صمیمانه و دلسوزانه همکاری کردند آرزوی موفقیت دارم.

یکی از مشکلات در تحقیق مربوط به فعالیت احزاب در مازندران فوت اکثر فعالان سیاسی و حزبی سال‌های ۳۲-۱۳۲۰ در زمان تدوین این مجموعه بود. این درحالی است متأسفانه که اکثریت قریب به اتفاق این افراد، خاطرات یا فعالیت‌های خود را در جایی ثبت نکرده‌اند و آن تعدادی هم که در قید حیاتند یا به‌علت کثرت سن دچار فراموشی شده‌اند و یا حوصله بازگ کردن خاطرات را ندارند؛ برخی هم به‌دلیل ضعف شنوایی و بینایی و بعضاً هم به‌علت بی‌سوادی قدرت شنیدن یا خواندن سؤالات را ندارند. به هر حال تلاش شد از آگاهی‌های افراد موجود در حد امکان بهره گرفته شود.

دیگر نکته، ذکر اسامی اشخاص است. در آن سال‌ها، در درگیری‌های احزاب، هر حزب طرفداران و اعضای حزب مخالفش را با تعابیر و الفاظ ناشایست عنوان می‌کرد، چه بسا حتی این افراد از اشخاص محترم و خوشنام و از فرهنگیان و فرهیختگان خدوم بودند و از آن‌جایی که اعلامیه‌ها عیناً نقل شده است نباید این تلقی برای خوانندگان محترم به‌وجود آید که مطالب مندرج در بیانیه‌ها حتماً صحیح است و مورد تأیید این‌جانب می‌باشد. پیشاپیش از آن افراد و یا بازماندگان‌شان پوزش می‌طلبم.

دکتر سیف‌الرضا شهابی

زمستان ۱۳۸۹